

ביאורים

אחרי שרבי יוסף אלבו הסביר שישנה הסכמה על כך שתורת ה' היא התורה האלוהית, הוא פונה לסכם ולהסביר את הקריטריונים הנצרכים לדת אלוהית, וכיצד היהדות עונה עליהן. הוא מסביר שהיהדות מתאימה לעיקרים הנצרכים לדת אלוהית, בהם הוא עסק בפרקים הקודמים, ויחד עם זה היא מיישרת את החשיבה של בני האדם לחשיבה אמיתית, מוסרית וישרה. לדבריו זוהי כוונת חז"ל באומרם שהציווי על אהבת הזולת הוא 'כלל גדול בתורה', כמו גם בירור מעלתו של האדם, הנרמז בפסוק "זה ספר תולדות אדם". בפסוק זה ובפסוקים שאחריו העוסקים ב'תולדות אדם', התורה עוסקת בבריאת האדם בצלם אלוהים ומלמדת אותנו על מעלת נפש האדם כנפש אלוהית, וממילא על מחויבותו להיות נאמן ליעוד שניתן לו כבעל נפש כזו.

לזה מצטרפת העובדה שלעם ישראל ישנה מסורת ברורה מדור לדור על השליחות שניתנה ביד משה רבנו למסור להם את התורה. משה רבנו היה אדם גדול ורוחני מאוד, שבודאי היה הראוי ביותר לשמש כמסור התורה. אולם, הקב"ה לא הסתפק בידעתם של עם ישראל על גדלותו, ונתן להם לראות בעיניהם איך התורה ניתנת ישירות מאת הבורא אליהם. ממילא לא נותר כל ספק שהתורה שבידם היא תורה אלוהית.

הוא מסביר שהרמב"ם רמז לכך שבהשוואה בין היהדות לבין הנצרות והאסלאם יש פער תהומי ביחס אל הבורא. הנצרות עיוותה ושיבשה את היחס אליו: היא נתנה מקום של הגשמה אל הבורא, וכן ביטלה את יחודו הגמור, והאמינה במציאויות אלוהיות נוספות ('השילוש'). תורת האסלאם העידה על מסירת הנבואה והוראת דרך ההנהגה על ידי שליח שאינו מתאים מבחינה מוסרית למסירת דת אלוהית - על ידי נביא המשועבד מאוד לתאוות החומריות.

הרחבות

• האמונה בנבואת משה רבנו

אם נתאמת אמות עצמי, כמו שנתבאר בפרק שמונה עשר מזה המאמר. בפרק י"ח רבי יוסף אלבו מסביר שהאמונה בשליחותו של משה רבנו נובעת מחלקו במעמד הר סיני ולא מאישיותו של משה רבנו.

רעיון זה מופיע גם בדברי הרמב"ם: "ובמה האמינו בו (במשה רבנו)? במעמד הר סיני שעיינינו ראו ולא זר, ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים והוא ניגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים: משה, משה! לך אמור להן כך וכך, וכן הוא אומר: "פנים בפנים דבר ה' עמכם" [דברים ה, ד]... ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי? שנאמר: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם כך יאמינו לעולם" [שמות יט, ט], מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם" [יסודי התורה ח, א]. האמונה במשה רבנו נובעת ממעמד הר סיני. שם, במעמד נורא ההוד הזה, משה רבנו נכנס לתוך הערפל והביא לעם ישראל את התורה. ומכוח זה אנו מאמינים בשליחותו.

אמנם, אף על פי שאין צורך ברמה כזו של הוכחה, אלא כל איש חכם ופרוש מהעולם הזה יכול להיות נביא ונאמין לו בכך, ריבונו של עולם רצה לחזק בקרבנו את האמונה בשליחותו של משה רבנו, לכן הוא דאג שיהיה חלק מרכזי בהבאת ובהעברת התורה לעם ישראל [ע"פ פירוש שם טוב על מורה נבוכים ב, מ].

ואמנם אָמַר כִּי מִבְּחִינַת הַתּוֹרָה מִצַּד-עֲצֻמָּה כְּשֶׁתִּכְוֶן לַתּוֹרָה "דְּעוֹת אֲמִתּוֹת בְּהִשְׁ"י" כוונת הרמב"ם ברמזו על הדעות
וכו' - לרמז אל הדת המייחסת לאל, יתברך, הגשמות והשלוש. ואמר גם-כן בחינת מדות מניח הדת על-הדרך ההוא - לרמז אל האיש המתפאר בנבואה לישמעאלים, שהיה שטוף מאד בתענוגים הגופיים ובמשגל, לפי מה שכתוב אצל הישמעאלים מספוריו. אבל אין זה מספיק להבחין הדת המנחת מהחכם המניח שרשים אמתיים, כמו שראויים אל הדת האלוהית, והוא בעצמו בעל הנהגה טובה - במה יודע אם הדת היא אלוהית באמת, או אנושית ומתדמה באלהית?

ועל-כן אני אומר כי בחינת הדת תהיה מהשני-צדדים כמו שכתב הרב ז"ל, על-הדרך שפאר. וזה, שיבחנו תחלה עקרי הדת ההיא אם הם מספיקים לעקרי הדת האלוהית שכתבנו, ויבחנו השרשים המסתעפים מהם, על-הדרך שבאנו בפרק חמשה-עשר מזה-המאמר. ואם תמצא הדת ההיא מסכמת או בלתי-חולקת על העקרין והשרשים ההם, ועם-זה תשתדל להסיר העול מבין אנשי המדינה ולהעמידם על דעות אמתיות, רחוקות מן הדמיוניות הנמצאות לנשים ולעמי-הארץ, ותעזר אותם על השלמות האנושי - הנה, זה אות היוטה אלוהית.

וכיוצא-בזה אמרו רז"ל ב'תורת כהנים': "ואהבת לרעך כמוך" [ויקרא יט, יח] - רבי עקיבא אומר: זה כלל גדול בתורה; בן-עזאי אומר: "זה ספר תולדות אדם" [בראשית ה, א] - זה כלל גדול מזה" [על ויקרא יט, יח]. הנה בארו בזה שהתורה האלוהית ראוי שתכלל שני אלו-הענינים: אם הסרת העול והחכם מבין אנשי המדינה, הנרמז ב'ואהבת לרעך כמוך'; ואם הערת האנשים אל הדעות האמתיות והשלמות האנושי, הנרמז בפסוק "זה ספר תולדות אדם", שכתוב בו: "ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו", שבאר שיש באדם צורה אנושית - היא בדמות אלהים; ועל-כן ראוי שיזהר שלא יבזה אותה, לא בעצמו ולא בחברו, ושישתדל בהשארותה והדבקה בעליונים במקום אשר ממנו חצבה. וזה-הענין ראוי שתכלל אותו התורה האלוהית.

אבל עדין אפשר שתהיה מנחת מחכם או חכמים, עד שתבחן מן הצד השני; וזה, כשיבחן דרך האמות שנתאמת בו שליחות השליח שתנתן הדת על-ידיו: אם נתאמת אמות עצמי, כמו שנתבאר בפרק שמונה-עשר מזה-המאמר* - הנה היא אלוהית; ואם לאו - הנה היא מזויפת ומתדמה באלהית, אף אם היא תודה בכל העקרין והשרשים, וכל-שכן אם תחלק עליהם או על שום-אחד מהם.